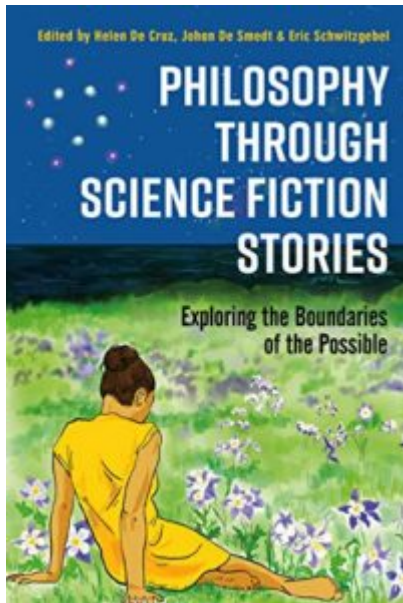

Skúmanie hraníc možného

Damián Michalco

Damián Michalco: Skúmanie hraníc možného [Exploring the limits of the possible]. In: *Ostium*, vol. 18, 2022, no. 2 (book review).

DE CRUZ, H., SMEDT, J. D., & SCHWITZGEBEL, E. *Philosophy through Science Fiction Stories*. Londýn: Bloomsbury Academic, 2021, 264 s.

Skúmanie hraníc ľudského myslenia, hraníc možností je lákadlom pre mnohých autorov vedeckej fantastiky, v ktorých sa obraz sveta a človeka premieta spravidla do obrazov predpokladaného vývoja. Môžete sa ocitnúť na hraniciach planéty Arrakis, na ktorom nájdeme vzácne korenie, ktoré predlžuje ľuďom život. Hranice možností predstavuje i svet planéty Gethen, ktorá nie je zvláštnou len svojou drsnou ľadovou krásou, ale aj obojpohlavnou spoločnosťou.

Philosophy through Science Fiction je zväzok spájajúci „filozofujúcich rozprávačov“ (napr. Ken Liu, Alette de Bodard, Ted Chiang), ktorí získali viacero ocenení Hugo a Nebula a hlavnej editorky knihy Helen De Cruz, organizátorky súťaže Americkej filozofickej asociácie „Philosophy Through Fiction“. Kniha *Philosophy through science fiction* spája poviedky súčasných sci-fi autorov s filozofiou náboženstva, etiky, politickej filozofie a metafyziky. Editori knihy sú filozofi Helen De Cruz, Johan De Smedt a Eric Schwitzgebel, ktorí testujú žáner filozofického dialógu. Ako už názov napovedá, kniha je zameraná na súlad fikcie a filozofie. Zobierané príbehy skúmajú večné filozofické otázky a požadujú od nás pozrieť sa na svet fikcie, v ktorom sa máme zapojiť do filozofického rozhovoru. V každom príbehu môžeme objaviť základy abstraktného, špekulatívneho myslenia, argumentácie a tvorbu myšlienkových experimentov. Možno povedať, že fiktívny svet je miesto, kde sa stretávajú základné filozofické oblasti skúmania bytia, človeka, existencie, etiky i politiky. Vďaka cieľu sprostredkovať komplexné myšlienky verejnému publiku dostupnou formou, môžeme túto knihu klasifikovať ako umožňujúcu zapojiť sa do verejných filozofických diskusií popularizačnou formou. Spôsob literárnej fikcie je ideálnym vstupným bodom pre každého, koho zaujíma pochopenie prezentovaných filozofických tém. Tieto témy sú rozdelené do troch sekcií: „*Expanding The Human*“; „*What We Owe To Ourselves and Others*“; „*Gods and Families*“. Príbehy sú tematicky usporiadané

a zaoberajú sa základnými filozofickými otázkami: Čo znamená byť človekom? Je neurálne vylepšenie dobrá vec? Čo robí život hodnotným? Aké politické systémy sú najlepšie? a pod. Jednotlivé otázky a odpovede sú rozdelené do troch celkov, ktoré ukrývajú jedenásť originálnych príbehov so sprievodným tematickým úvodom a autorským návrhom, ako k príbehu pristupovať. V rámci štruktúry textu sú príbehy doplnené o relevantné bibliografické zdroje, ktoré majú dopomôcť analyzovať príbehy a samotné „skryté“ filozofické koncepcie.

Kniha začína (špecifickým) úvodom, kde editori textu hodnotia beletriu ako prostriedok filozofovania. Úvod je originálny aj v tom, že sám pôsobí ako príbeh troch fiktívnych diskutérov, ktorí upriamujú pozornosť na to základné, čo filozofia predstavuje – údiv a pochybovanie. Tieto dve kvality vidíme počas celej diskusie, kde Helen De Cruz vystupuje ako moderátorka a pýta sa svojich náprotivkov, aká je pozícia knihy. Redaktor De Smedt hrá vo fiktívnom dialógu diablovho advokáta, pretože tvrdí, že príbehy obsahujú „irelevantné detaily, ktoré by mohli nelegitímne ovplyvniť náš úsudok“ (s.13), na rozdiel od prostredia filozofického dôkazu. No jeho oponent Schwitzgebel vraví, že príbehy nie sú len dekoratívne, ale podstatné: „Fikcia nie je len pomôcka. Príklady sú jadrom veci, kde dochádza k najlepšiemu filozofickému poznaniu“ (s. 13). Takýto príklad môžeme vidieť v poviedke „*The Eye of the Needle*“ (*Oko ihly*), v ktorom je hlavná hrdinka Imogene úspešnou profesorkou filozofie, ktorú trápia vlastné morálne nedostatky. Na jednej strane závidí svojim priateľkám každodenné úspechy či dokonca jednej z nich romantický partnerský vzťah, i keď priateľkin manžel zomrel. Na strane druhej sa trápi, že synove prijatie na vysokú školu ju zaujíma a ovplyvňuje viac ako správy o vojne v Jemene. Autorka France Howard-Snyder nám ukazuje, že profesorka sa rozhodne absolvovať experimentálnu liečbu, ktorá má zmierniť jej „deficit“ empatie vylepšením mozgových buniek. Po zákroku je jej empatia neobmedzená a naruší jej doterajší život až tým, že zaplatí rehabilitácie z financií synovho univerzitného fondu a už vôbec sa nedokáže sústrediť na prácu akademičky. Na tomto príbehu vidíme, ako nás autorka vŕhne do skúmania povahy empatie, myšlienok utilitarizmu i do tém kategorického imperatívu. Príbeh analyzuje rozhodovanie sa za okolností, keď jedna z možností ponúka radikálne novú skúsenosť, ktorú nemožno vopred posúdiť; hovoríme o modeloch racionálnej voľby a rozhodovania, ktoré môžeme nájsť i v knihe L. A. Paul *Transformative Experience* z roku 2014. Na tomto príbehu si možno všimnúť aktuálnosť, s ktorou autori a editori pracujú. Sofistikovane sa zaoberajú aktuálnymi problémami aktuálnych filozofov v komparácii a odkazovaní na klasické filozofické práce.

Osobne sa mi veľmi páčil štvrtý príbeh od Sofie Samatar s názvom „*The New Book of the Dead*“ (*Nová kniha mŕtvych*). Autorka v ňom prezentuje ľudskú posadnutosť a pretrvávajúce hľadanie ľudskej nesmrteľnosti pomocou procesu nahrania vedomia do počítača s implicitnou otázkou, ako by vyzerala „technotopická“ budúcnosť našej smrti. Autorka je inšpirovaná *Egyptskou knihou mŕtvych*, ktorá je návodom na posmrtný život, a v tomto duchu vedie i svoj príbeh. Delí ho na kapitoly s prepožičanými názvami a odkazmi práve na ňu. Vo svojom texte nám ukazuje obraz ľudského vývinu, ktorý nemusí byť pripútaný k svojej primárnej slabej forme. Hovorí o prechode k novému druhu existencie človeka, ktorý (však) ostáva naozaj človekom (?). *Nová kniha mŕtvych* pracuje s metaforou „ducha v stroji“ a s radikálnou tézou transhumanizmu, ktorá sa zaoberá možnosťami transformácie človeka prostredníctvom využitia moderných technológií, a teda porazením smrti. Je však naozaj budúcnosť bez smrti budúcnosťou lepšieho života? Samozrejme, myšlienka technologického vylepšenia nie je nová, jej rozsah je aj v tomto príbehu spracovaný zlúčením starovekého modelu na nový, ktorý nám pomáha pochopiť aktuálnosť problematiky. V prípade predkladaného textu a celej práce ide o prirodzené vetvenie informácií pre čitateľa, ktoré je nevyhnutné pre oboznámenie sa s konkrétnou témou. Ak si čitateľ prečíta ktorýkoľvek z príbehov, má možnosť sa veľmi sympaticky a pozitívne stretnúť s filozofickým pozadím.

Celá kniha nám ukazuje, že určité filozofické koncepty sú (pre niekoho) lepšie formulované kvalitným príbehom než akademickou presnosťou výkladovej filozofie. Kniha potvrdzuje, že kombinácia fikcie

a filozofie nám otvára nové možnosti a formy, ako sprostredkovať problémy filozofie verejnosti. Ako recenzent chcem vyjadriť pocit, že dielo môže preniknúť medzi čitateľov s otvorenou myslou i na domácej sfére. Možno i prísni teoretici v ňom nájdú nej akceptovateľné kvality.

Mgr. Damián Michalco
Prešovská univerzita v Prešove
Filozofická fakulta - Inštitút filozofie
Ul. 17. novembra č. 1
080 01 Prešov
e-mail: damiánmichalco@gmail.com